

УДК 330.101

Горбенко А.Л.
аспірантКиївського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана**РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УНІВЕРСИТЕТІВ
ЯК МЕТОД КОНКУРЕНТНОЇ БОРОТЬБИ НА СВІТОВОМУ РИНКУ****DEVELOPMENT OF UNIVERSITIES' INTERNATIONAL ACTIVITIES
AS A METHOD OF COMPETITION IN THE GLOBAL MARKET****АНОТАЦІЯ**

У статті представлено результати дослідження світового досвіду глобалізації та інтернаціоналізації вищої освіти в сучасних умовах. Проаналізовано основні типи інтернаціоналізації вищої освіти з позицій експортно-імпоротної орієнтації міжнародної діяльності вищих навчальних закладів. Автором зроблено наголос на перспективності розвитку міжнародної діяльності сучасних університетів як ефективного методу реалізації конкурентної боротьби на світових ринках освітніх і науково-технічних послуг.

Ключові слова: університет, глобалізація, інтернаціоналізація, конкурентоспроможність, експорт та імпорт освітніх послуг.

АННОТАЦИЯ

В статье представлены результаты исследования мирового опыта глобализации и интернационализации высшего образования в современных условиях. Проанализированы основные типы интернационализации высшего образования с позиций экспортно-импортно ориентации международной деятельности высших учебных заведений. Автором сделан акцент на перспективности развития международной деятельности современных университетов как эффективного метода реализации конкурентной борьбы на мировых рынках образовательных и научно-технических услуг.

Ключевые слова: университет, глобализация, интернационализация, конкурентоспособность, экспорт и импорт образовательных услуг.

ANNOTATION

The article presents the results of research of the world experience in globalization and internationalization of higher education in modern conditions. The main types of higher education internationalization (in the context of export and import orientation of higher educational institutions' international activities) are analyzed in the article. The author focuses on the perspectives of development of modern universities' international activities as an effective method of competition on the global markets of education and scientific technical services.

Keywords: university, globalization, internationalization, competitiveness, exports and imports of educational services.

Постановка проблеми. В умовах тотальної глобалізації, що проникла як в економічні, так і в гуманітарні сфери життя суспільства, значною мірою проявившись у системі вищої освіти, університети задля забезпечення власної конкурентоспроможності мають активізувати міжнародну діяльність [3]. При цьому стратегії інтернаціоналізації та глобалізації вищої освіти важливо орієнтувати не просто на збільшення доходів вищих навчальних закладів від експорту освітніх послуг, а на створення реальних передумов і засад успішної інтеграції національної системи вищої освіти в гло-

бальне освітнє середовище. У такому контексті виключної актуальності набуває необхідність дослідження світового досвіду з метою виявлення найбільш прийнятних і перспективних до впровадження у вітчизняну практику функціонування університетів позитивних зразків при умові збереження національної ідентичності і пристосування до сучасних реалій розвитку системи вищої освіти країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку системи вищої освіти в цілому та вищих навчальних закладів в умовах глобалізації є предметом вивчення українських та іноземних учених, а саме Антонюк Л., Андрущенко В., Антошкіної Л., Айдруса І., Вікерса Ф., Іцковича Г., Каленюк І., Кременя В., Кукліна О., Лук'яненко Д., Майбурова І., Перфільєвої О., Панченко Є., Романовського О., Цимбал Л., Шульцта Т. та ін. Поряд із цим, незважаючи на достатньо високий науковий інтерес до піднятої в даній статті проблематики, більш глибокого опрацювання потребують питання аналізу світового досвіду розвитку міжнародної діяльності університетів як методу конкурентної боротьби на світових ринках освітніх та науково-технічних послуг.

Мета статті. Дослідження світового досвіду розвитку міжнародної діяльності сучасних вищих навчальних закладів в якості перспективного методу здійснення конкурентної боротьби на світових ринках освітніх і науково-технічних послуг.

Виклад основного матеріалу. Провідні університети світу своєчасно усвідомили актуальність розширення масштабів міжнародної діяльності, орієнтуючись при цьому в першу чергу на навчально-методичну, освітню діяльність. Загальносвітовою тенденцією розвитку глобального освітнього середовища є масовізація вищої освіти, що проявляється у зростанні частки населення з вищою освітою. Якщо, наприклад, проаналізувати країни ЄС-28, то в середньому питома вага населення з вищою освітою зростає з 17,4% у 2002 р. до 26% у 2014р. Причому в даному регіоні найвищі показники по кількості населення з вищою освітою простежуються у Люксембурзі (39,6% у 2014 р.), Великобританії (36,6%), на Кіпрі (36,4%), у Норвегії (36,1%)

та Ірландії (35,8%) [6]. Деталізовано аналізований параметр у географічному розрізі в рамках ЄС-28 візуалізовано даними рис. 1.

Представлену на рис. 1 інформацію цілком правомірно розглядати в якості фактографічного підтвердження тенденції до збільшення показників попиту на освітні послуги вищих навчальних закладів. Варто відзначити, що нерідко обсяги залучених на навчання іноземних студентів є одним із ключових індикаторів конкурентних позицій університетів на світовому ринку освітніх послуг. Окрім достатньо високих рейтингових позицій, це забезпечує вищому навчальному закладу приток фінансових ресурсів, тобто наповнення їх бюджетів. Для орієнтовної оцінки важливості даного аспекту наводимо інформацію щодо вартості навчання у навчальних закладах деяких країн світу (табл. 1, 2).

У науковій літературі виокремлюють три основні типи інтернаціоналізації вищої освіти: імпортоорієнтований, імпорто-експортоорієнтований та експортоорієнтований.

Імпортоорієнтований тип інтернаціоналізації вищої освіти притаманний головним чином країнам, що розвиваються, системи вищої освіти яких зазвичай характеризуються нестачею висококомпетентних науково-педагогічних і адміністративних працівників [1] та порівняно низькими конкурентними позиціями університетів як на внутрішньому, так

і на світовому ринках освітніх послуг. Згідно з науковими дослідженнями, даний тип інтернаціоналізації вищої освіти у підсумку призводить до відтоку з країн талановитих молодих кадрів та супроводжується поступовою втратою національної ідентичності [1], що обумовлено уніфікацією освітнього простору із пропагуванням та популяризацією західноєвропейських і американських принципів.

Більшість неангломовних країн світу дотримується імпорто-експортоорієнтованого типу інтернаціоналізації вищої освіти. Для країн даної групи властиво, по-перше, імпортувати послуги в освітній та науково-дослідній сферах, що надаються англійською мовою та сприяють підвищенню якісного рівня освіти та науково-дослідної діяльності у країні в цілому. По-друге, ознакою даного типу інтернаціоналізації вищої освіти є експортування країнами певних освітніх продуктів зі специфічними характеристиками. При цьому цілком імовірно є проблема

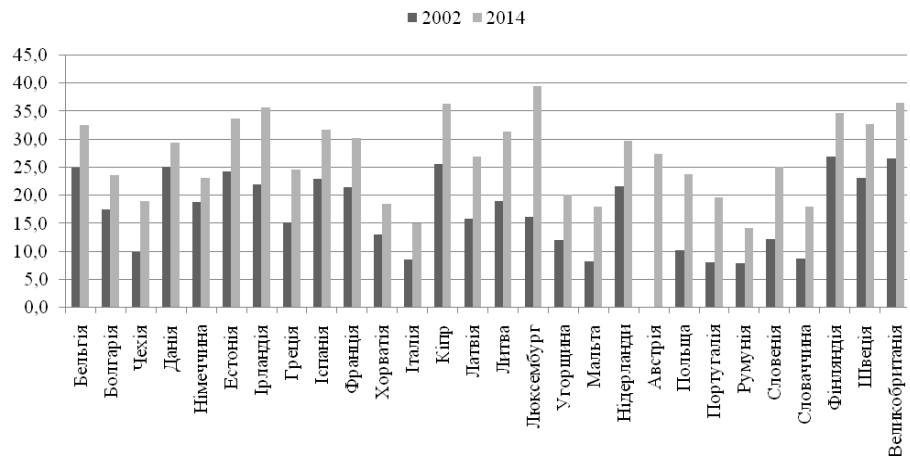

Рис. 1. Питомі ваги населення з вищою освітою в країнах ЄС-28, % [6]

Таблиця 1

Вартість навчання у деяких країнах світу

Країна	Вартість навчання у школах (за рік)	Вартість навчання у коледжах (за рік)	Вартість навчання у вищих навчальних закладах (за рік)	Вартість проживання (за місяць)
Сполучені Штати Америки, американські долари	від 15000	від 10000	від 17000	1200
Великобританія, фунти	20000–25000	8000–10000	9200–35000	800–1000
Франція, євро	від 1000	від 1000	1200–16000	800
Німеччина, євро	від 12000	від 12000	до 18000	700–1000
Канада, канадські долари	12000–70000	13000–18000	8000–35000	1000
Китай, американські долари	350–500	1500–3000	від 6000	300
Швейцарія, євро	до 65000	до 65000	1000–8000	від 1000
Нідерланди, євро	6000–45000	від 21000	5800–28000	700–900
Ірландія, євро	від 16500	від 7000	від 9000	від 1100
Австрія, євро	23000	20000	400–1200	700–1000
Польща, євро	300–3000	300–3000	до 8000	400
Литва, євро	8000–10000	від 3000	1500–4000	500
Естонія, євро	до 10000	від 2000	1800–4000	400–500
Чехія, євро	до 1000	до 1000	до 15000	400–500
Угорщина, євро	до 1500	до 1500	2000–8000	400–500

Джерело: складено автором на основі [4]

виникнення неузгодженості між імпортованими іноземними університетами, освітніми продуктами та національними особливостями країн [1, с. 26].

Таблиця 2
Вартість навчання в кращих університетах США – лідерах рейтингу за версією USNews, 2014 р.

Місце в рейтингу	Назва університету	Вартість навчання для іноземних студентів, дол.	Сучасна кількість студентів, ос.
1	Прінстонський університет	41 820	8 014
2	Гарвардський університет	43 938	19 882
3	Єльський університет	45 800	12 109
4	Колумбійський університет	51 008	23 606
5	Стенфордський університет	44 757	18 136
6	Університет Чикаго	48 253	12 539
7	Массачусетський технологічний університет	45 016	11 301
8	Університет Дюка	47 488	15 465
8	Університет Пенсільванії	47 668	21 358
10	Каліфорнійський технологічний університет	43 362	2 181

Джерело: складено автором на основі [5; 7]

Експортоорієнтований тип інтернаціоналізації вищої освіти є одним із найбільш привабливих з точки зору впровадження в країні, оскільки характеризується достатньо високим ступенем академічної мобільності, зокрема, значними обсягами залучення іноземних студентів на навчання шляхом надання, у тому числі транснаціональних освітніх послуг. Традиційно експортоорієнтований тип інтернаціоналізації вищої освіти стикається з постійними проблемами забезпечення зростання якості освіти та надмірної комерціалізації в діяльності сучасних вищих навчальних закладів [1].

Україна потребує ретельного вивчення передового досвіду в експорті освітніх послуг з метою його подальшої адаптації до вітчизняних реалій з урахуванням внутрішнього потенціалу задля забезпечення посилення конкурентних позицій українських університетів на міжнародній арені. При цьому, на нашу думку, розглядати міжнародну діяльність у якості дієвого інструменту конкурентної боротьби на світовому ринку послуг можна виключно за умови комплексності підходів до диверсифікації напрямів міжнародної діяльності університетів.

Стратегія інтернаціоналізації вищої освіти Великобританії спрямована на розвиток маркетингових аспектів міжнародної діяльності

у напрямі налагодження довгострокових взаємовигідних контактів з іншими країнами з метою забезпечення високого попиту на освітні послуги, експортовані британськими вищими навчальними закладами. Головні акценти при цьому робляться на популяризації брендів, удосконаленні умов навчання і проживання іноземних студентів, залученні висококваліфікованих фахівців та постійному опануванні нових ринків освітніх послуг. Усі маркетингові заходи в міжнародній діяльності Великобританії цілеорієнтовано на активізацію експорту освітніх послуг та досягнення лідерства на світовому ринку при гарантуванні максимально можливого ефективного використання наявних ресурсів [1]. Показовим є постійний моніторинг вищими навчальними закладами стану й актуальних запитів суб'єктів світового ринку освітніх послуг та оперативна розробка механізмів і визначення інструментів задоволення потреб та врахування інтересів потенційних партнерів (передусім – абітурієнтів).

Активну участь у формуванні глобального освітнього середовища бере Фінляндія, яка паралельно з реалізацією заходів по розширенню обсягів експорту освітніх послуг дбає про підвищення якості освітніх послуг при поступовому посиленні акцентів на підтримці полікультурного суспільства та розвитку глобальної відповідальності. У національній стратегії інтернаціоналізації фінської вищої освіти опрацьовано механізми маркетингу, мобільності, розвитку інфраструктури дослідницької діяльності, розширення міжнародної співпраці та кооперування університетів. Аналіз стратегії інтернаціоналізації Фінляндії дозволяє структурувати її за наступними цільовими функціоналами:

- створення міжнародної спільноти вищої освіти – орієнтація на збільшення кількості іноземних студентів, частки іноземних викладачів і дослідників у штаті фінських університетів, активізація мобільності, розширення практики викладання іноземними мовами;

- підвищення якості та привабливості системи вищої освіти – сприяння активізації мобільності викладачів (у тому числі у рамках міжнародних науково-освітніх програм), всебічна підтримка іноземних студентів, розвиток дослідницької інфраструктури;

- розвиток експорту освітніх послуг – спрямування діяльності на посилення маркетингу (розробка бренду фінської вищої освіти, регулярне оновлення бази даних можливостей університетів у трансфері та комерціалізації знань і технологій тощо), розширення міжнародного співробітництва та забезпечення гнучкості процедур, пов'язаних з інтернаціоналізацією і глобалізацією вищої освіти;

- підтримка полікультурного суспільства – націлення на створення рівних можливостей (передусім – фінансових) вітчизняних та іноземних студентів у доступі до високоякісної

вищої освіти (шляхом впровадження ваучерів на навчання для іноземних студентів, організації курсів вивчення національних мов іноземними студентами, сприяння працевлаштуванню іноземців – випускників університетів тощо);

– розширення глобальної відповідальності – спрямованість на консолідацію інтелектуального потенціалу з метою визначення шляхів вирішення глобальних проблем [1].

Досвід Фінляндії можна розглядати в якості достатньо показового з позицій чіткої концептуальності, структурованості, комплексності та перспективності розвитку стратегії інтернаціоналізації вищої освіти. Цінним є спрямування не просто на механічне нарощування обсягів міжнародної діяльності (експорту освітніх послуг і міжнародного наукового співробітництва), а також на підвищення якості вищої освіти, розвиток глобального освітнього середовища та вирішення його актуальних проблем.

Сильними сторонами стратегії інтернаціоналізації вищої освіти Фінляндії є диверсифікованість форм міжнародної діяльності та її орієнтованість як на розвинуті країни, так і на країни, що розвиваються. Значну увагу при цьому приділено пошуку дієвих напрямів вирішення глобальних проблем у сфері вищої освіти. У цьому ж проявляється і певна складність у реалізації національної стратегії країни, що полягає у труднощах моніторингу та об'єктивної оцінки глобальної проблематики, що обтяжується недостатньо обґрунтованою централізацією в управлінні та нестачею чітких кількісних показників [1]. У цілому, стратегія інтернаціоналізації вищої освіти Фінляндії може розглядатись у якості яскравого прикладу чіткої деталізованості механізмів практичної реалізації складових елементів національної стратегії.

Агресивну маркетингову політику по «завоюванню» світового ринку освітніх послуг протягом достатньо тривалого часового періоду використовують вищі навчальні заклади Сполучених Штатів Америки. Причому варто віддати належне тому факту, що обрана стратегія функціонування університетів у масштабах глобального освітнього середовища приносить очікувані результати. Останнє підтверджується переважанням, як правило, університетів Сполучених Штатів Америки на лідируючих позиціях у провідних світових рейтингах (табл. 3).

Досягнення високих рейтингових позицій і популяризація вищих навчальних закладів країни серед іноземних студентів супроводжується високими показниками їх фінансування з диверсифікованих джерел. На думку вітчизняних дослідників розвитку вищої освіти, вихід освітніх установ України на привабливі конкурентні позиції у світових рейтингах університетів передбачає створення спеціальних умов функціонування та режимів фінансування найбільш придатних до цього вищих навчальних закладів (оптимально – від трьох до п'яти) [2].

Таблиця 3

**Вищі навчальні заклади –
лідери Шанхайського рейтингу
світових університетів, 2014 р.**

Місце в рейтингу	Назва університету	Країна розташування університету
1	Гарвардський університет	Сполучені Штати Америки
2	Стенфордський університет	Сполучені Штати Америки
3	Массачусетський технологічний університет	Сполучені Штати Америки
4	Університет Каліфорнії – Берклі	Сполучені Штати Америки
5	Кембриджський університет	Великобританія
6	Прінстонський університет	Сполучені Штати Америки
7	Каліфорнійський технологічний університет	Сполучені Штати Америки
8	Колумбійський університет	Сполучені Штати Америки
9	Університет Чикаго	Сполучені Штати Америки
9	Оксфордський університет	Великобританія
11	Ельський університет	Сполучені Штати Америки

Джерело: [8]

Вагомим чином посилює свою присутність на світовому ринку освітніх послуг Китай. Китайська національна стратегія інтернаціоналізації вищої освіти є доволі ефективною завдяки своїй комплексності та багатогранності, оскільки включає пріоритети розширення відкритості вищої освіти Китаю, поглиблення міжнародної кооперації університетів (у тому числі при розробці та впровадженні спільних освітніх програм і розвитку академічної мобільності). Країна реалізує систему заходів з поліпшення репутації та значимості вітчизняних вищих навчальних закладів у світі. Значна увага приділяється моніторингу передових світових досягнень в освітній і науково-дослідній діяльності з метою недопущення відставання (освітнього, наукового, техніко-технологічного та ін.) вищої освіти Китаю від інших країн [1]. Переймання світового досвіду (причому в першу чергу – досвіду і досягнень університетів Сполучених Штатів Америки) дозволяє вищим навчальним закладам Китаю поступово підвищувати рівень конкурентоспроможності на світовому ринку освітніх послуг.

Особливо важливо в умовах глобалізації освітнього простору створити на загальнодержавному рівні належну правову базу, в якій мають бути чітко прописані всі належні умови для оперативної та ефективною світової інтеграції країни. У законодавчих документах країни у сфері освіти доцільно ретельно визначити нормативно-правову основу мовної політики

при викладанні навчальних дисциплін, засади залучення іноземних студентів та професорів, академічної мобільності вітчизняних студентів, викладачів, дослідників, ключові аспекти створення програм сумісних ступенів (подвійних дипломів), заснування іноземних кампусів всередині країни та філіалів (чи відділень) вітчизняних університетів за кордоном тощо. Вищепераховані моменти повною мірою зафіксовано в політичних документах таких країн, як Фінляндія, Іспанія, Португалія, Російська Федерація, Чехія, Швейцарія; частково: в Австралії (без урахування питань викладання іноземними мовами, залучення іноземного персоналу та направлення працівників університетів за кордон; створення філіалів іноземних освітніх закладів за умови їх акредитації на території країни; створення відділень університетів за кордоном і заснування програм сумісних дипломів на умовах узгодження); Бельгії (при викладанні іноземними мовами лише за програмами магістратури; створення філіалів вищих навчальних закладів виключно при проходженні їх акредитації в країні відкриття); Чилі (прописано лише аспекти залучення іноземного персоналу та можливість участі іноземного капіталу у приватному секторі при створенні кампусів іноземних університетів); Китаї (за виключенням питань створення кампусів за кордоном; особливість – створення іноземних кампусів на умовах сумісного володіння та акредитації); Естонії, Греції (за виключенням питань заснування та функціонування філіалів іноземних університетів у країні та відділень вітчизняних освітніх установ за кордоном); Японії (не враховуючи аспекти направлення викладачів на тимчасову роботу за кордон та вводячи певні обмеження на створення кампусів за кордоном); Кореї (відкриття кампусів іноземних університетів лише на території вільних економічних зон; введення обмежень в питаннях володіння філіалами вітчизняних навчальних закладів за кордоном); Мексиці (за виключенням питань організації роботи викладачів за кордоном; надання університетам права за власним рішенням викладати навчальні програми іноземними мовами); Нідерландах (з відданням права на прийняття всіх рішень у стратегіях інтернаціоналізації університетам, причому законодавчо прописується можливість створення іноземних кампусів у країні, відкриття відділень вітчизняних освітніх установ за кордоном на умовах самофінансування без зобов'язань стосовно визнання дипломів); Новій Зеландії (з акцентом на необхідність акредитації іноземних та вітчизняних університетів як у країні, так і за кордоном); Норвегії (при умові зняття зобов'язань з агентств країни у питаннях забезпечення якості та визнання іноземних дипломів); Швеції (з обумовленням необхідності проходження іноземними університетами акредитації при відкритті кампусів у країні);

Великобританії (при відсутності гострої необхідності організації викладання іноземними мовами та при відсутності обов'язкового визнання дипломів іноземних університетів, створених у країні) [1].

Висновки. Приведений у даній статті підсумок систематизованого аналізу правової бази інтернаціоналізації вищої освіти у країнах світу дозволяє зробити висновок про суттєву державну підтримку міжнародної діяльності вищих навчальних закладів, що полегшує процеси їх інтеграції у світовий освітній простір і сприяє підвищенню рівня їх конкурентоспроможності на світовому ринку освітніх послуг. Причому варто відзначити вагомий здобутки Нідерландів у забезпеченні автономії університетів як у питаннях організації, так і в аспектах ведення міжнародної діяльності у країні (наприклад, при підготовці студентів) та за кордоном (зокрема, при відкритті філіалів в інших країнах) при умові оптимальної державної підтримки.

В умовах орієнтованості сучасної політики Міністерства освіти і науки України на розширення автономії вищих навчальних закладів представлений у даній статті світовий досвід є достатньо корисним і показовим із точки зору його опрацювання, апробації та адаптації до вітчизняних реалій з метою гарантування його ефективного впровадження в країні в цілому.

Вища освіта України характеризується вагомим прагненням до інтернаціоналізації, глобалізації та повноправної інтеграції в глобальне освітнє середовище, що, однак, у порівнянні з низкою провідних країн світу залишається недостатнім і незадовільним з позицій оцінки ефективності впровадження відповідних заходів на практиці. Формування і подальше вдосконалення стратегій глобалізації та інтернаціоналізації вищої освіти України необхідно здійснювати на основі систематизованого комплексного підходу по врахуванню національних досягнень і здобутків, актуальних тенденцій розбудови глобального освітнього середовища та передового досвіду провідних країн світу, що займають вигідні конкурентні позиції на світовому ринку освітніх послуг завдяки у тому числі міжнародній діяльності вищих навчальних закладів (з метою виваженого переймання (а не копіювання) найкращих зразків розвитку з їх необхідною адаптацією до вітчизняних реалій). Перспективність подальшого наукового пошуку в рамках піднятої в даній статті проблематики розвитку системи вищої освіти та сучасних університетів полягає в доцільності виявлення напрямів спрямування їх діяльності на експортоорієнтованих засадах із посиленням присутності та ваги на світовому ринку освітніх послуг, що має реалізуватись поступально на основі активного задіяння потенціалу секторів вищої освіти, бізнесу та держави в цілому.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Агранович М.Л. Интернационализация высшего образования: тенденции, стратегии, сценарии будущего / М.Л. Агранович и др. // Национальный фонд подготовки кадров. – М.: Логос, 2010. – 280 с.
2. Каленюк І.С., Гонта О.І., Вербовий М.П., Холявко Н.І. Інтеграція вищої освіти України в європейський та світовий освітній простір: економічний вимір: [монографія] / [І.С. Каленюк, О.І. Гонта, М.П. Вербовий, Н.І. Холявко]; за заг. ред. д. е. н., проф. Каленюк І.С. – Чернігів: РВК «Деснянська правда», 2011. – 165 с.
3. Майбуров И. Глобализация сферы высшего образования / И. Майбуров // Мировая экономика и международные отношения. – 2005. – № 3. – С. 10–17.
4. Спорыш Е. За знаниями – за границу / Е. Спорыш // Деньги. – 2015. – № 09. – С. 26–30.
5. Университеты США [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.unipage.net.
6. European Commission – Official website [Electronic Recourse] Access mode: www.epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database.
7. Top US High Schools [Electronic resource]. Access mode: www.usnews.com
8. World Top 500 Universities. Academic Ranking of World Universities. [Electronic Recourse] Access mode: www.shanghairanking.com